

Slavko Milić
Uprava policije Crne Gore
Područna jedinica Nikšić

FAKTORI RIZIKA SOCIJALNE SREDINE ZA NASTANAK KRIMINALITETA MALOLJETNICA U NIKŠIĆU

FACTORS OF RISK OF THE SOCIAL ENVIRONMENT FOR THE DEVELOPMENT OF A
FEMALE CRIMINALITY IN NIKŠIC

ABSTRACT: Researches of the social environment risk factors for the development of a female minor criminality in Montenegro are very rarely enforced. These scientific research are largely conducted without gender stratification and do not have the research sample exclusively related to girls in conflict with the law. In order to emphasize the real importance of some of the socially damaging phenomenon relating to girls in conflict with the law and predict measures for their prevention, it was necessary to determine the exact scope of a female minor crime in a particular area. It is widely recognized rule that the criminal legal status of juvenile perpetrators of criminal offenses in modern criminal law, is completely different from the status of adult criminal offenders and offenses. Not recorded in contemporary legislation, though, are specific punitive measures against girls in conflict with the law, as well as provisions that discriminate against children in conflict with the law on gender stratification, which means that formally to all minors, regardless of sex are imposed educational, institutional and other measures often predicting a „lex specialis“, regulations or specific provisions in criminal law for female minors, depending on the country in the region. However, analyzing the Monstat's data, envisaged measures of criminal law suggest that when it comes to children in conflict with law, the same measures are applied milder towards juvenile female delinquents than for juvenile male delinquents.

Key words: stigma, mental illness, common terms for mental illness.

APSTRAKT: Istraživanja faktora rizika socijalne sredine za nastanak kriminaliteta maloljetnica u Crnoj Gori veoma se rijetko sprovode. Ova naučna istraživanja uglavnom se sprovode bez polne stratifikacije i nemaju za istraživački uzorak isključivo samo djevojčice u sukobu sa zakonom. Radi isticanja stvarnog značaja nekih od društveno štetnih pojava kod djevojčica u sukobu sa zakonom i predviđanja programa mjera za njihovo spriječavanje, bilo je neophodno utvrđivanje tačnog obima kriminaliteta maloljetnica na određenom području. Opšte je poznato pravilo da je kazneno pravni status maloljetnih učinilaca kaznenih delikata u savremenim kaznenim zakonodavstvima, potpuno drugačiji od statusa punoljetnih učinilaca krivičnih djela i prekršaja. Nijesu zabilježene u savremenim zakonodavstvima posebne kaznene mjere prema djevojčicama u sukobu sa zakonom, kao ni odredbe koje diskriminišu djecu u sukobu sa zakonom po polnoj stratifikaciji, čime se formalno pravno svim maloljetnicima bez obzira na pol izriču vaspitne, zavodske i dr. mjere koje predviđaju najčešće „lex specialis“ propise ili posebne odredbe u krivičnom zakonodavstvu za maloljetnike, zavisno od države u okruženju. Međutim, analizirajući podatke Monstata predviđene mjere krivičnog prava navode na zaključak da se prema djeci u sukobu sa zakonom, blaže primjenjuju iste prema djevojčicama nego prema maloljetnim delinkventima muškog pola.

Ključne riječi: stigmatizacija, mentalno oboljeli, uobičajeni nazivi za mentalno oboljele.

Uvod

Maloljetnička delinkvencija je veoma složena, dinamična i specifična društveno negativna pojava koja zaokuplja interesovanje mnogih naučnih disciplina i zakonodavstava.

Crna Gora ima dugu tradiciju običajnog prava i preko dva vijeka pisanog zakonodavstva i sudske prakse. Za to vrijeme, evidentno, postojao je i kriminalitet maloljetnica – nažalost, taj se fenomen nije odvojeno izučavao od kriminaliteta odraslih ili maloljetnika muškog pola, što u većini slučajeva važi i danas. Ovakav naučni pristup u Crnoj Gori je djelimično razumljiv, jer je za takvo izučavanje neophodan multidisciplinarni naučni pristup.

Kriminalitet maloljetnica ima dugu istoriju, jer su različiti oblici maloljetničkog kriminaliteta zabilježeni u ranoj civilizaciji. U svim epohama razvoja ljudskog društva, nekada manje, a nekada i više, vodilo se računa o uzrastu čovjeka i njegovoj odgovornosti. Na maloljetničku delinkvenciju u svojim radovima su ukazivali i pojedini mislioci toga doba. Prvi pisani podatak datira još oko 4.000 godine prije nove ere. „Naša zemlja je degenerisala u ovim zadnjim danima. Postoje znakovi da je svijet došao do konca, jer djeca više ne slušaju roditelje“, riječi su nepoznatog egipatskog sveštenika uklesane na nadgrobnom spomeniku. Međutim, saznanja o složenosti, specifičnosti i društvenoj opasnosti ove negativne pojave, te o pojedinim njenim fenomenološkim i etiološkim aspektima, javljaju se, razvijaju i obogaćuju znatno kasnije. Do tih saznanja dolazilo se iskustveno, istraživanjem i naučnim praćenjem i proučavanjem ove pojave u pojedinim naučnim disciplinama iz oblasti biologije, psihologije, sociologije, pedagogije, a tek zatim sa kriminološkog, krivično-pravnog i krivično-procesnog aspekta. Pošto su ove, a i druge naučne discipline pratile ovu problematiku iz svog ugla i domena proučavanja, javila su se brojna različita učenja, teorije i shvatanja o pojedinim elementima i činocima maloljetničke delinkvencije, koja je kao dinamična negativna društvena pojava, širenjem i razvijanjem u etiološkom i fenomenološkom pogledu, sve rasprostranjenija, složenija i društveno opasnija.

Naučno-istraživački radovi koji su do sada se bavili izučavanjem kriminaliteta djevojčica u sukobu sa zakonom u Crnoj Gori, koliko je nama poznato, nijesu se u potpunosti bavili ovim problemom, a istraživanja kriminaliteta maloljetnica veoma rijetko su sprovedena. Rezultati nekih istraživanja pokazuju da je kod nas ženski kriminalitet znatno manji po obimu od muškog kriminaliteta, dok neki autori smatraju da je kriminalitet tipično muška pojava.¹

Radi davanja stvarnog značaja ovoj društveno štetnoj pojavi i predviđanja programa mjera za njeno suzbijanje, bilo bi neophodno utvrđivanje obima kriminaliteta maloljetnica na određenom području, međutim – kriminalitet nije pojava koja se događa sama od sebe, pa su za nastanak kriminaliteta maloljetnica značajni brojni faktori, od kojih su predmetom rada definisani – determinante socijalne sredine.

¹ Časopis „Socijalna misao“ br. 2/2007, Tatjana Vujović, str. 96.

U radu se ukazuje na potrebu da u proučavanju kriminaliteta maloljetnica polazište mora biti sagledavanje uticaja društveno-ekonomskih faktora, procesa i odnosa, položaja i uloge maloljetnice u društvu i u porodici, ne zapostavljajući pri tom doprinos bioloških, psiholoških i drugih činilaca.

Ovo istraživanje faktora rizika i društveno neprihvatljivih ponašanja kod maloljetnica je u funkciji prevencije i suzbijanja faktora rizika kao što su (kočka, alkohol, droga, samovoljno udaljavanje od kuće, prosječenje i sl.).

Rad je dizajniran u skladu sa rezultatima istraživanjima koja su do sada sprovedena u Nikšiću, a baziran je na dva osnovna cilja: utvrđivanje uticaja faktora rizika socijalne sredine na nastanak kriminaliteta maloljetnica u Nikšiću, u mjeri u kojoj je to moguće i utvrđivanje i identifikovanje pojedinih faktora rizika, kojima se izlažu mladi ljudi u istraživanoj sredini.

Ostvarena je saradnja sa svim nama poznatim relevantnim institucijama, nevladinim organizacijama i pojedincima koji imaju informaciju ili vode evidenciju o kriminalitetu maloljetnica.² Takođe, u neophodnoj mjeri koristili smo baze podataka, koje se vode kod državnog Zavoda za statistiku radi poređenja.

Statistički podaci dobijeni ovim istraživanjem služe prije svega, za planiranje prevencije i suzbijanja nekih faktora rizika koji mogu dovesti do kriminaliteta maloljetnica.

Ovim istraživanjem obuhvaćene su sve maloljetnice, koje su na dobrovoljnoj osnovi u Centru za socijalni rad uz nadzor socijalnog radnika i Uprave policije pružile podatke koje je pred njih postavljao Upitnik o istraživanju. To znači da su istraživanjem obuhvaćene samo maloljetnice koje su nastanjene na teritoriji opštine Nikšić.

Odabrani faktori rizika socijalne sredine

Pomoći adolescentima u izgrađivanju socijalnog okruženja možemo samo ako podstičemo takvo okruženje koje će ih učiti kontroli nagona i agresivnosti. Faktori rizika socijalne sredine obuhvataju sva ona obilježja djetetovog psihosocijalnog okruženja koje posredno ili neposredno djeluju na razvoj delinkvencije. To su najčešće faktori porodičnog konteksta, škole koju dijete pohađa, socijalnog okruženja u kojem porodica živi.³ Veoma često, u različitim literaturama, faktore rizika socijalne sredine ili okolne faktore dijelimo na bliže (proximalne) ili dalje (distalne) faktore.

Proksimalni faktori su oni faktori koji se nalaze u neposrednom djetetovom okruženju – to su najčešće događaji u njegovoj porodici (siromaštvo, nasilje u porodici i sl.).

² Centar za socijalni rad za Opštine Nikšić, Plužine i Šavnik, SOS Telefon za žene i djecu žrtve nasilja (autor rada je koordinator ispred državnog organa Uprave policije PJ Nikšić za saradnju sa ovom NVO i član Opštinskog tima za zlostavljenu i zanemarivanu djecu) i Centrom za romske inicijative, Starijim policijskim komesarom za maljetničku delinkvenciju Uprave policije PJ Nikšić Sretenom Miranovićem, referentom za poslove maloljetničkog kriminaliteta CSR Ljubicom Durutović i dr.

³ Anita Vulić-Prtorić, *Depresivnost u djece i adolescenata*, Naklada Slap, 2004, str. 135.

Distalni faktori su oni koji djeluju neposredno na dijete (ako se roditelji, na primjer, dobro nose sa nastalim ekonomskim problemima, to će na dijete djelovati kao zaštitni faktor. Ali ako se roditelji ne snalaze u toj situaciji i siromaštvo potencira njihove bračne nesuglasice, onda to na porodicu djeluje kao dodatni rizični faktor).

Međutim, od rizičnih faktora najčešće su proučavani različiti stresni životni događaji. To mogu biti svakodnevne životne teškoće, koje predstavljaju iritirajuće ili frustrirajuće zahtjeve iz okoline. Događaji koje djevojčica očekuje ili priželjkuje, a koji se ne ostvaruju, ali i intenzivni stresni događaji poput trauma, koji su užasavajući i vrlo uznemirujući za adolescentkinju. Obično svi ovi rizični faktori, ali i mnogi drugi, međusobno su povezani ili jedan povlači drugi (nazaposlenost, alkoholizam, bolest u porodici i sl.). Stresni događaji u životu maloljetnice izazivaju depresivnost, koja se odnosi i na gubitak zdravlja usljed perinatalnih ili prenatalnih komplikacija, ranih bolesti ili povreda ili različitih psihosocijalnih gubitaka (tugovanje, separacije, gubitak povjerenja kroz zlostavljanje i dr.).

Brojna dosadašnja istraživanja, pa i neka iz našeg okruženja (Zadar), pokazala su da adolescenti, bez polne podjele, kao stresne najčešće opisali: smrt člana porodice, suicid prijatelja ili simpatije, ponavljanje razreda, razvod roditelja, bolest i sl. (Košta, 2000). Iako su različiti stresni događaji prisutni u svim starosnim uzrastima kod djece i adolescenata, oni nemaju jednako značenje u različitim hronološkim periodima. Tako porodični stresori imaju izuzetnu važnost za psihološko funkcionisanje djece do 14-e godine starosti, stresori u vršnjačkim odnosima za adolescente od 15 do 17 godina, a školski stresori za one od 18 do 20 godina (Compas i su., 1989).

Porodično okruženje temeljni je kontekst, unutar kojeg se odvija djetetov razvoj. Roditeljska toplina, podrška i ljubav imaju pozitivan uticaj na emocionalnu i socijalnu stabilnost i zrelost djeteta. S druge strane ravnodušnost, zanemarivanje, grubost, alkoholizam, droga u porodici i slično, doprinose različitim problemima kod djece.

Zlostavljanje i zanemarivanje djece i adolescenata, predstavljaju najteži oblik poremećenog odnosa između roditelja i djece. Prema psiho-socijalnim teorijama, ovi problemi nastaju usljed socio-ekonomskih stresora poput siromaštva, niskog socio-ekonomskog statusa, veće socijalne izolacije i većeg obima kriminaliteta u porodici i okruženju. Prema istraživanjima suicidnost kod ovakvih stresora je oko 41% adolescenata (Wenar, 2003). Međutim, veliki je broj faktora rizika, koji mogu uticati na nastanak kriminaliteta kod maloljetnica. U nekim istraživanjima se pokazalo da djeca u sukobu sa zakonom veoma često postaju depresivna, pokazuju više problema u školi i u školskom uspjehu. Problemi u učenju, teškoće u koncentraciji, gubitak interesa – najčešće su prvi znaci da dijete ili adolescentkinja ima problema koji mogu biti povezani sa kriminalitetom. Suicid je relativno rijedak kod djece mlađe od 10 godina, ali se značajno povećava kroz pubertet i adolescenciju. Suicid je češći kod muškaraca, dok su djevojčice sklonije pokušajima suicida. (Harrington, 1993). Takođe,

budući da se, posljednjih decenija, na globalnom nivou zapaža tendencija porasta nasilja i agresivnog ponašanja u školama, struktura i korelati vršnjačkog nasilja sve češće predstavljaju predmet i interesovanje mnogih naučnih disciplina (Bullock, 2002; Dake, et al., 2003; Gašić-Pavičić 2004). Najrasprostranjeniji vid vršnjačkog nasilja je fizičko nasilje, takođe drugo po redu je psihološko (Baldru, 2003).

Operacionalizacija istraživanja

Rezultati mnogobrojnih istraživanja pokazuju da su patogeni vaspitni uticaji u porodici u uzročnoj vezi sa psihosocijalnim poremećajima kod adolescentkinja. Mnogobrojni faktori koji se pojavljuju u socijalnoj sredini imaju veoma direktan ali i indirektan uticaj na nastanak i razvoj kriminaliteta kod maloljetnica. Predmet našeg interesovanja, međutim jesu upravo faktori rizika socijalne sredine, koji su predmet interesovanja u brojnim kriminološkim literaturama. Međutim, u fokusu našeg interesovanja jesu samo neki od tih faktora, za koje možemo smatrati da imaju veoma značajan uticaj na kriminalitet maloljetnica u Nikšiću.

Opšti je cilj operacionalizovan preko sljedećih zadataka istraživanja:

1. Ispitivanje prisustva odabranih faktora rizika u socijalnoj sredini i njihov mogući uticaj na maloljetničku delinkvenciju u Nikšiću.
2. Utvrđivanje povezanosti svih značajnih socijalno-demografskih obilježja istraživane kontrolne grupe na nastanak kriminaliteta maloljetnica.

Osnovne hipoteze istraživanja jesu:

Hipoteza 1. Pretpostavlja se da odabrani faktori rizika socijalne sredine imaju značajan uticaj na nastanak i razvoj kriminaliteta u društvu i odabranoj sredini.

Hipoteza 2. Pretpostavlja se da će kod djevojčica u sukobu sa zakonom, koje su odabrane istraživačkim upitnikom, biti zabrinjavajući procenat prisustva patoloških pojava u periodu njihove adolescencije.

Metodologija za realizaciju istraživanja

Osnovni cilj istraživanja jeste da se kroz prikupljene podatke o odabranim faktorima rizika, sagleda uticaj istih na pojavu delinkventnog ponašanja maloljetnica u Nikšiću.

Naučno istraživački rad je u odnosu na cilj i specifičnost pomenutog istraživanja imao zadatak da odgovori i utvrdi metodologiju za prikupljanje podataka koja podrazumjeva:

- definisanje načina prikupljanja podataka o faktorima rizika koji mogu uticati na kriminalitet maloljetnica,
- izradu upitnika za prikupljanje podataka,
- analizu već postojećih podataka.

- a) *Definisanje načina istraživanja* – s obzirom na cilj istraživanja metod prikupljanja podatka specifičan je u odnosu na ciljnu populaciju za koju se podaci prikupljaju. U Centru za socijalni rad i NVO obavljen je konsultativni razgovor sa licima koja će sprovesti istraživanje, kao i upoznavanje sa ciljnim podacima, koji se žele dobiti istraživanjem. Takođe, neophodna je bila i detekcija poteškoća u vezi sa istraživanjem.
- b) *Izradu upitnika za prikupljanje podataka* – upitnik ili obrazac je kreiran i finalizovan sa ciljem da pruži i nešto veći broj podataka koji su neophodni za ovo istraživanje. Upitnik sadrži sljedeće djelove: *demografske podatke, obrazovne podatke i dr. podatke* (pol, starost, podatke o pohađanju škole, podatke o porodici u kojoj maloljetnica živi, bračni status roditelja, redosljed rođenja djeteta u porodici) sa ciljem korišćenja dobijenih podataka i za druga slična istraživanja. *Migracione karakteristike*: (grad iz kojeg je maloljetnica došla radi boravka na teritoriji opštine Nikšić); *ekonomske karakteristike* (materijalni status porodice); *porodične karakteristike* (istraživanje karakteristika pojedinih pojava unutar porodice, podaci o načinu fizičkog kažnjavanja unutar porodice i sl.) i kao najvažnije podatke koje su od posebne važnosti za rad – *podatke o prisutnosti faktora rizika* kod maloljetnica.
- c) *Analiza već postojećih podataka* – korišćena je iz praktičnih podataka dobijenih u radu sa djevojčicama u sukobu sa zakonom i već postojećih podataka koji su dobijeni prethodnim istraživanjima od strane stručnih lica i statističkih analiza.

Demografski podaci koji se moraju uzeti prilikom svakog koncepta ili razmatranja kada su u pitanju mladi ljudi, govore da prema posljednjim zvaničnim ažuriranim podacima u Nikšiću, žive 8,742 osobe ženskog pola starosti od 15 do 29 godina.⁴

Prema dosadašnjem malom broju sistematizovanih istraživanja, sprovedenih za područje opštine Nikšić, koja nijesu polno stratifikovana, raspolaze se sljedećim podacima: na uzorku od 144 ispitanika/ce alkohol sa tabletama od 1 do 2 puta je koristilo troje, a 3 do 5 puta jedno, ekstazi 6 do 9 puta jedno, kokain 1 do 2 puta jedno, i 3 do 5 puta jedno.⁵

Prema dosadašnjim podacima koji se odnose na opštinu Nikšić, o materijalnom statusu porodica, postoje podaci za mlade ljude starosne dobi od 18 do 29 godina života, gdje se raspolaze informacijama da od registrovanih 424 porodice – 139 su muškog a 283 ženskog pola, takođe razvedeni brakovi u posljednje dvije godine (2009, 2010) za tu starosnu kategoriju iznosili ukupno 11 slučajeva u kojima je posredovao nadležni organ državne uprave.

Podaci o prosjačenju i skitnji maloljetnih lica u toku 2010. godine govore da se prema podacima nadležnog državnog organa za područje Nikšića u ovom gradu četiri romske porodice, čija djeca se bave prosjačenjem. U dva slučaja se

⁴ Lokalni akcioni plan za mlade 2011–2016. godine, izdavač Opština Nikšić, 2010. godine, str. 8.

⁵ Isto, str. 24.

radi o domicilnim porodicima, jedna je potpuna porodica, iz koje dvoje najstarije djece prosjače, a u drugom slučaju se radi o samohranom ocu, majka je umrla, čije jedno dijete se bavi prosjačenjem, dok se u drugom slučaju radi o samohranjoj majci, čije četvoro djece se bavi prosjačenjem i skitnjom. Od 9-oro djece evidentiranih u toku posmatranog perioda 6 je dječaka i 3 djevojčice. Dječaci su uzrasta od 7 do 14 godina (1–7 godina, 1–10 godina, 1–11 godina, 2–13 godina, 1–14 godina), a djevojčice su na uzrastu od 9 do 13 godina (2–9 godina, 1–13 godina).⁶

Prema podacima Uprave policije maloljetnice u sukobu sa zakonom u Nikšiću veoma su sklone samovoljnom udaljavanju od kuće – u 2008. godini registrovano je 9 slučajeva, u 2009. godini – 8 slučajeva kao i u 2010. godini – 6 slučajeva, međutim, ovakvo asocijalno ponašanje nema utemeljenje u krivičnom zakonodavstvu Crne Gore u pogledu kvalifikacije eventualnog krivičnog djela protiv maloljetnice. U nekoliko slučajeva kada se radilo o udaljavanju od kuće sa punoljetnim licem radi braka, protivno odredbama važećeg zakona, podnijete su krivične prijave svim počiniocima krivičnog djela zavođenja maloljetnice radi braka.

Da bi se dobio ekvivalentan podatak o godinama starosti prikupljeni su podaci i razvrstani prema godinama starosti kako ih razvrstava nacrt Zakona o maloljetničkom pravosuđu. Nacrtom Zakona određene su i pojmovne odrednice:

- *dijete* – lice koje u vreme izvršenja protivpravnog djela, u zakonu predviđenog kao krivično djelo, nije navršilo četrnaest godina i prema kome se ne mogu izreći krivične sankcije, ni primijeniti druge mjere, koje predviđa ovaj nacrt zakona.
- *maloljetnik* – lice koje u vreme izvršenja krivičnog djela navršilo četrnaest, a nije navršilo osamnaest godina,
- *mlađi maloljetnik* – lice koje u vrijeme izvršenja krivičnog djela navršilo četrnaest, a nije navršilo šesnaest godina,
- *stariji maloljetnik* – lice koje u vreme izvršenja krivičnog djela navršilo šesnaest, a nije navršilo osamnaest godina,
- *mlađe punoljetno lice* – lice koje je u vrijeme izvršenja krivičnog djela navršilo osamnaest, a nije navršilo dvadeset jednu godinu.

Prikupljeni podaci o bračnom stanju roditelja, odnose se, kako za zakonsko bračno stanje svakog roditelja maloljetnice prema odredbama koje reguliše bračno zakonodavstvo tako i na nebračne zajednice.

Podaci koji se obrađuju kod različitih državnih organa (tužilaštvo, sud, policija) nijesu u potpunosti identični, što otežava metodološki prilaz.

Porodica predstavlja najstariji oblik socijalne zaštite zasnovan na bioseksualnim, reproduktivnim, ekonomskim i socio-zaštitnim funkcijama. Porodica se definiše kao osnovna društvena ćelija i kao jedna od najsloženijih, najtrajnijih, društvenih grupa. Ona obuhvata različite strane ljudskog života, pa

⁶ Izveštaj Centra za socijalni rad broj: 3–45 od 04. 04. 2011. godine Zaštitniku ljudskih prava i sloboda – Ombudsmanu – Podgorica.

zbog toga postoji čitavo bogatstvo filozofskih, psiholoških, socioloških i drugih naučnih značenja. Porodicu je zbog toga veoma teško istraživati. Porodica živi u socijalnoj sredini i pod bitnim je uticajem socijalne sredine. Socijalna sredina se smatra jednom od bitnih determinanti ponašanja ličnosti. Međutim, pored socijalne, porodična sredina se smatra takođe jednim od bitnih faktora koji imaju uticaja na ponašanje ličnosti.

Nedovoljna posvećenost roditelja djeci, stalni porodični konflikti ili nedostatak roditeljskog odgoja usljed gubitka oba roditelja, mogu ostaviti trajne negativne posljedice u odgoju djece koja se odaju činjenju krivičnih djela i socijalno patoloških pojava.

Rezultati istraživanja

1. Pol ispitanika : 30 ispitanica ženskog pola, nema ispitanika muškog pola.

Pol	UKUPNO
MUŠKI	0
ŽENSKI	30

2. Godine starosti ispitanika

Godine starosti	UKUPNO
do 14 godina	5
14–16	12
16–18	11
18–21	2

3. Zanimanje ispitanika

Zanimanje	UKUPNO
Učenica	21
Radnica	1
Ne zaposlena	8

4. Broj članova domaćinstva

Broj članova	UKUPNO
3 člana	2
4 člana	12
5 članova i više	16

5. Sa kim živite

Živim sa	UKUPNO
Oba roditelja	20
Sa jednim roditeljom	9
Sa starateljom	1

6. S obzirom na red rođenja djece u tvojoj porodici, ti si...

Redosljed rođenja	UKUPNO
Prvo	9
Drugo	8
Treće	4
Četvrto	5
Peto i više	4

7. Da li su se roditelji doselili u sadašnje mjesto stanovanja?

Odgovori	UKUPNO
Od rođenje živimo ovdje	19
Doselili smo se sa sela	5
Doselili smo se iz grada	4
Često mijenjamo mjesto življenja	2

8. Kakav je bračni status tvojih roditelja?

Bračni status	UKUPNO
Bračna zajednica	18
Vanbračna zajednica	2
Žive razvedeni	8
Jedan od roditelja mi je umro	2
Nešto drugo	0

9. Materijalni status porodice

Materijalni status	UKUPNO
Dobar	11
Veoma dobar	4
Loš	6
Veoma loš	2
Srednji (niti dobar, niti loš)	7

10. Da li pohađate školu?

Škola	UKUPNO
Redovno	12
Vanredno	9
Ne pohađjam	9

11. Ukoliko si napustila školu u kojem razredu je to bilo?

Razred	UKUPNO
Osmi	0
Prvi srednje	6
Drugi srednje	3
Treći srednje	2
U toku osnovne škole	0

12. Školska sprema tvojih roditelja

OTAC	UKUPNO
Bez škole	0
Osnovna škola	3
Srednja škola	17
Viša ili visoka škola i dr.	10

MAJKA	UKUPNO
Bez škole	3
Osnovna škola	4
Srednja škola	15
Viša ili visoka škola i dr.	8

13. Da li je u tvojoj porodici prisutna neka od sljedećih pojava?

Pojave	UKUPNO
Bijeda i siromaštvo	6
Duševna ili hronična bolest	3
Pretjerano opijanje ili alkoholizam	7
Svadje, tuče i nasilje	7
Samoubistvo člana porodice	2
Kriminalitet nekog od članova porodice	5

14. Da li ti je neko od članova porodice koristio alkohol i drogu?

Član porodice	UKUPNO
Otac	6
Majka	1
Oboje	1
Brat ili sestra	4
Ostali članovi porodice	2
Niko	16

15. Da li si fizički kažnjavana?

Koliko	UKUPNO
Povremeno	5
Često	3
Veoma često	5
Nikada	17

16. Ko te je kažnjavao fizički?

Lice	UKUPNO
Otac	3
Majka	8
Drugi član porodice	0
Neko drugi van porodice	1
Predavači u školi	1

17. Da li si ikada bježala od kuće ili škole?

Bježanje od kuće	UKUPNO
Da	11
Ne	19

18. Zbog čega si bježala od kuće?

Pojave	UKUPNO
Bojala sam se kazne od loših ocjena, bježanje iz škole, počinjenih delikata	4
Po nagovoru drugarica ili drugova	0
Da bih se našla sa simpatijom, dečkom sa kojim se zabavljam	2
Da bih imala seksualni odnos	1
Da probam kako to izgleda	0
Ne znam	0

19. Koliko često konzumiraš alkohol?

Koliko	UKUPNO
Da, jednom nedjeljno	0
Da, jednom mjesečno	9
Da, jednom godišnje	3
Ne	18

20. Koliko često konzumiraš drogu?

Koliko	UKUPNO
Da, jednom nedjeljno	1
Da, jednom mjesečno	2
Da, jednom godišnje	1
Ne	26

21. Koje narkotike si koristila?

Droga	UKUPNO
Marihuanu	3
Skank	0
Kokain, Heroin	0
Neku drugiu vrstu droge	0
Ne znam	1

22. Da li koristiš kocku (aparate, rulet) kao mogućnost za dobijanje materijalne vrijednosti?

Koliko	UKUPNO
Ne	5
Da, jednom ili nekoliko puta	7
Da, više puta	6
Samo kladjenje uplatama tiketa za fudbalske utakmice	12

23. Da li ti je omogućeno kladjenje u kladionicama; kazinima i kockarnicama?

Odgovor	UKUPNO
Da	4
Da, bez ikakvih problema	4
Ne	7

24. Da li se tvoji drugari ili drugarice se kockaju?

Odgovor	UKUPNO
Da	26
Ne	2
Nijesam sigurna	2

25. Da li se maloljetnici (do 18 godina starosti) kockaju u sportskim kladionicama?

Odgovor	UKUPNO
Da	23
Ne	2
Nijesam sigurna	5

26. Da li se baviš prosjačenjem radi sticanja koristi?

Odgovor	UKUPNO
Da	2
Ne	27
Ponekada	1

27. Koliko često ispoljavaš agresivnost prema profesorima i drugarima?

Odgovor	UKUPNO
Često	5
Veoma često	2
Rijetko	1
Nikada	22

28. Da li si ikada izvršila bilo koje krivično djelo ili prekršaj?

Odgovor	UKUPNO
Da, jednom krivično djelo	3
Da, više puta krivično djelo	1
Ne	0
Da, Saobraćajne prekršaje ili prekršaje protiv JRM	22
Ne, Saobraćajne prekršaje ili prekršaje protiv JRM	3
Izvršila sam oboje	1

29. Da li si u posljednjih godinu dana ili posljednjih godinu dana pohađanja škole imala neke od navedenih problema?

Odgovor	UKUPNO
Dosadno mi je da učim	5
Teško se koncentrišem	6
Slabo pamtim ono što učim	3
Često ne razumijem gradivo	4
Ne	12

Diskusija

U ovom dijelu rada biće prikazani i analizirani podaci do kojih smo došli istraživanjem obavljenim u nadležnim državnim organima u radu sa maloljetnicama. Kako su sociološki faktori dopunski činioci nastanka delinkventnog ponašanja (Singer, Mikšaj, Todorović 1989; Miladinović, Konstantinović, Đurđić 1992), tako se i faktori spoljašnje sredine mogu smatrati bitnim dopunskim činiocima nastanka i razvoja delinkventnog ponašanja kod maloljetnica.

Struktura ispitanika odnosila se isključivo na maloljetnice, koje su nakon preventivnih informativnih razgovora u nadležnim službama, koje se bave maloljetničkom delinkvencijom pokazale visok stepen mogućnosti dolaska u sukob sa zakonom. Više od 50% ispitanica dolazilo je do sada u sukob sa zakonom, najčešće zbog krivičnih djela nanošenja lakših ili težih tjelesnih povreda, imovinskih delikata, korišćenja opojnih sredstava i slično. Korišćenje uzorka od isključivo maloljetnica, koje su u sukobu sa zakonom (devijantnog ponašanja)

na malom prostornom uzorku, kakvim se može smatrati Nikšić nije moguće, a razlog se mora pronaći u činjenici relativno slabog registrovanja kriminaliteta maloljetnica i nesistematizovanih evidencija kod nadležnih organa.

Što se tiče starosti ispitanika, svi ispitanici su prosječne starosti 16,4 godine, prilikom uzimanja godina starosti pri sprovođenju istraživanja vodilo se računa o evidentiranju i mjeseca i godine rođenja. Dvije ispitanice bile su starije od 18 godina, svega tri mjeseca starosti, ali su predstavljale izvršioce povratnike u izvršenju krivičnih djela.

Svi ispitanici uslovno eksperimentalne grupe pripadaju kategoriji učenica, što se može objasniti time da se uzrast o kome je riječ u ovome radu poklapa sa periodom školovanja (8 maloljetnica se izjasnilo kao nezaposlene a 1 ispitanica kao zaposlena).

Kada je u pitanju struktura porodice, istraživanjem je utvrđeno da najveći broj ispitanica živi u potpunoj porodici (70%), dok 30 % ispitanica živi u nepotpunoj porodici. Više od 50% ispitanica živi u višečlanoj porodici (sa 5 članova i više). S obzirom na utvrđenu konstataciju da najveći broj maloljetnica živi u potpunim i višečlanim porodicama, može se zaključiti da i u potpunim porodicama može doći do poremećaja bračno porodičnih odnosa, gdje oba roditelja ne ostvaruju svoju vaspitnu ulogu na zadovoljavajući način. Osjećanje usamljenosti, nesigurnosti, odbačenosti, maloljetnici kompenziraju agresivnim ponašanjem i vršenjem krivičnih djela ili agresijom prema okruženju bliskim njima. S obzirom na red rođenja potvrđena su neka dosadašnja istraživanja (Vujović, 2009: 79) – da su maloljetni delinkventi u najvećem broju slučajeva prvorodena djeca. Prema rezultatima tog istraživanja kod prvorodne djece učestalije se javljaju poremećaji psiho-socijalnog razvoja. Istraživanja ovih zavisnosti sa faktorima socijalne sredine u Crnoj Gori, koliko je nama poznato nijesu vršena isključivo za djevojčice u sukobu sa zakonom.

Prema rezultatima ovog istraživanja najveći broj ispitanica od rođenja živi u Nikšiću, čak 19 ispitanica, 4 ispitanice su se doselile iz drugog grada, 5 ispitanica sa sela, dok dvije ispitanice veoma često mijenjaju mjesto boravka. Obje ispitanice imaju status raseljenog lica. Dovodeći u vezu dobijene rezultate istraživanja, da najveći broj maloljetnica živi u potpunoj porodici, jedan veoma značajan broj ispitanica živi sa roditeljima koji su u bračnoj zajednici, po 2 ispitanice žive sa roditeljima koji su u vanbračnoj zajednici ili im je jedan od roditelja umro, dok 8 ispitanica se izjasnilo da su im roditelji razvedeni.

Na pitanje o vlastitoj procjeni materijalne situacije roditeljske porodice, odgovor je dobijen od svih ispitanica. Najveći broj djevojčica u sukobu sa zakonom se izjasnilo da je dobrog ili veoma dobrog materijalnog statusa i to (50%) ispitanica. Ostale ispitanice su se izjasnile da žive loše ili veoma loše. Dok se 7 ispitanica ili (23%) izjasnilo da živi niti dobro, niti loše. Dosadašnja slična istraživanja o kojima smo govorili, pokazala su da većina delinkvenata, živi i potiče iz porodica sa lošim materijalnim statusom, dok se kod našeg istraživanja faktora rizika socijalne sredine pokazalo suprotno. Ovakav rezultat istraživanja može se objasniti daleko većim potrebama maloljetnica za novča-

nim sredstvima prilikom kockanja, alkoholisanja ili drugih faktora rizika koje zahtijeva socijalna sredina i zahtijevaju ove društveno štetne pojave. Ovakav rezultat navodi na zaključak da kod maloljetnica može postojati povećana potreba za vršenjem krivičnih djela ili prekršaja radi sticanja imovinske koristi.

Prema rezultatima istraživanja došli smo do rezultata da 12 ispitanica pohađa redovno vaspitno obrazovni sistem, njih 9 vanredno, kao i isti broj potpuno je prekinuo školovanje. Najveći broj ispitanica, redovni školski sistem napustilo je u prvom razredu srednje škole, u osnovnoj školi nije bilo prekida procesa školovanja maloljetnica, najvjerovatnije, jer je osnovno obrazovanje po važećim propisima obavezni vid obrazovanja.

Školska sprema roditelja djevojčica u sukobu sa zakonom različita je, ali su potvrđena neka dosadašnja istraživanja da očevi imaju veći stepen obrazovanja od majki. Najveći broj roditelja ispitanica ima srednju školu, veći broj očeva ima završeno visoko ili više obrazovanje, dok veći broj majki ima završenu osnovnu školu, ili je uopšte bez škole. Ovakvi dobijeni rezultati, manjeg obrazovanja majki u našem društvu mogu se objasniti ranim stupanjem u brak, prekidom školovanja kod žena, ranog preuzimanja roditeljstva i sl. Dobijeni rezultati istraživanja pokazali su da u porodicama u kojima je prisutno pretjerano opijanje ili alkoholizam, svađe, tuče i nasilje prisutne su i neke druge pojave kao što su korišćenje psiho-aktivnih supstanci, alkohola i sl. Dakle 14 ispitanica od ukupno 30 izjasnile su se da su im ove patološke pojave prisutne u porodici. Prema rezultatima istraživanja u porodici je znatno prisutan kriminalitet nekog od članova porodice – kod 5 ispitanica, a bijeda i siromaštvo kod 6 ispitanica, čime jedna od prethodnih varijabli, da većina djevojčica živi u dobrom ili veoma dobrom materijalnom statusu ili da značajan dio živi niti dobro niti loše, ukazuje na pretpostavku neobjektivnog procjenjivanja sopstvene materijalne situacije od strane djevojčica u sukobu sa zakonom.

Takođe, kod većine ispitanica nijedan od članova porodice nije koristio drogu ili alkohol, ukoliko je neko od roditelja koristio drogu ili alkohol – u jednom slučaju to je činila majka, a u 6 slučajeva otac, u jednom slučaju su oboje. Brat ili sestra ispitanica ove supstance koristili su u 4 slučaja, ostali članovi porodice u 2 slučaja. Interesantan je podatak da se 17 ispitanica od ukupno 30 koliko ih je učestvovalo u istraživanju izjasnilo da nikada nije fizički kažnjavano. Njih 8 kažnjavano je često ili veoma često, dok je povremeno kažnjavano 5 ispitanica. Najveći broj ispitanica izjasnilo se da je u 8 slučajeva od 13 koliko se maloljetnica izjasnilo da je fizički kažnjavano, majka fizički kažnjavala svoje kćerke, dok je u 3 slučaja to radio otac, u po jednom slučaju neko drugi van porodice ili predavač u školi. Kako je to dosadašnjim istraživanjima potvrđeno, veliki broj maloljetnika od kuće samovoljno se udaljava zbog bojazni od fizičkog kažnjavanja. Rezultati dobijeni ovim istraživanjem pokazuju da je 11 maloljetnica od 30 koliko ih je obuhvaćeno eksperimentalnim uzorkom, bar jednom bježalo od kuće. Od tog broja samo njih 7 navelo je razlog, koji je postavljen upitnikom o istraživanju. Kao najčešći razlog maloljetnice iz Nikšića, navode upravo bojazan od kazni i to u 4 slučaja, u dva slučaja radi zabave i u jednom slučaju radi seksualnog odnosa.

Analizirajući konkretne faktore rizika socijalne sredine, bez dublje analize, ispitanice u 18 slučajeva su se izjasnile da ne koriste alkohol. Njih 9 izjasnilo se da to čini jednom mjesečno, a 3 ispitanice da to čine jednom godišnje. Takođe, više od 50% ispitanica izjasnilo se da ne koristi drogu, po jedna ispitanica to čini jednom nedjeljno, odnosno jednom godišnje, dok su se 2 ispitanice izjasnile da to čine jednom mjesečno. Ispitanice najčešće koriste marihuanu i to u 3 slučaja, dok je jedna ispitanica odgovorila da ne zna o kojoj vrsti droge se radi.

Kockanje kao vid zabave, maloljetnice najčešće koriste uplatama tiketa za fudbalske utakmice i to u 12 slučajeva. 6 ispitanica je kockalo se više puta, dok se 7 maloljetnica kockalo jednom ili nekoliko puta. Ovaj vid zabave veoma je popularan kod mladih ljudi što je evidentno u praksi rada policijske organizacije i nadležnih socijalnih službi. Međutim, taj fenomen nije dovoljno naučno i stručno obrađen od strane tih institucija države. U Nikšiću prema podacima kojima se raspolaze u policijskoj organizaciji postoji više od 100 registrovanih kladionica u kojima je u značajnom obimu dozvoljeno klađenje maloljetnim licima i pored značajnih kontrola nadležnih organa.

Rezultati istraživanja su pokazali da je 8 ispitanica se izjasnilo da je klađenje bez ikakvih problema dozvoljeno maloljetnicima, dok se 7 ispitanica izjasnilo da im klađenje nije dozvoljeno. U toku sprovođenja istraživanja zapaženo je i da od ispitanice koje su se izjasnile da im nije dozvoljeno klađenje to objašnjavaju pojačanim mjerama nadležnih organa u posljednje vrijeme. Da je klađenje dozvoljeno, kao i da je klađenje popularno kod djevojčica u sukobu sa zakonom govorili i činjenica da se više od 90% ispitanica izjasnilo da se njihovi drugari i drugarice kockaju. Samo po dvije ispitanice su se izjasnile da nijesu sigurne ili da se njihovi vršnjaci ne kockaju. Sličan takav rezultat dobijen je u narednoj varijabli u kojoj se takođe više od 90% ispitanica subjektivno izjasnilo da se maloljetnici do 18 godina starosti kockaju. Prosjaćenjem se bave 3 ispitanice dok 27 ispitanice nikada nijesu se bavile prosjačenjem.

Agresivno i antisocijalno ponašanje u savremenom društvu postaju sve veći problemi, stoga im različite društvene djelatnosti i institucije poklanjaju sve veću pažnju, naučni interes za agresivno ponašanje i činioci koji utiču na njegov razvoj u posljednjih je nekoliko decenija takođe je sve intenzivniji. Kako se taj oblik socijalnog ponašanja razvija i stabilizuje prilično rano u djetinjstvu, dio je istraživanja usmjeren upravo na maloljetničku agresivnost. Prema podacima istraživanja 8 ispitanica ženskog pola se izjasnilo da ispoljava agresiju od čega 5 da to često radi, dok su se 22 ispitanice izjasnile da ne ispoljavaju agresiju. Rezultati istraživanja koji se odnose na utvrđivanje krivičnih djela ili prekršaja koji su počinile maloljetnice, izrazito je veliki, posebno kod saobraćajnih prekršaja ili prekršaja protiv JRM, međutim nepoznavanje osnova javnog prava bilo je značajno prisutno, što je i razumljivo kod maloljetnica tog uzrasta. Od ukupnog uzorka 22 ispitanice je počinilo prekršaje kao manje društveno opasnije djelo dok su krivična djela počinile 3 ispitanice a po jedna ispitanica učinile su oboje ili više puta krivična djela. Nije bilo maloljetnica koje nijesu počinile ni jedan od delikata.

Na pitanje iz Upitnika da li su u posljednje vrijeme maloljetnice imale neke od navedenih problema u pohađanju škole njih 12 se izjasnilo da nije imalo problema. Takođe 5 ispitanica se izjasnilo da im je dosadno da uče, 6 ispitanica da se teško koncentriše a 3 ispitanice da slabo pamte ono što uče.

Zaključak

Ličnost maloljetnice čine nasledno-biološki, psihološki i socijalni činioci koji su u stalnoj vezi sa uticajima iz socijalne sredine. Znači, ličnost je promjenljiva. Kroz život, ta mlada osoba prolazi kroz razna iskušenja i krizne momente: završetak školovanja, prva ljubav, zaposlenje, stupanje u brak, rađanje djece, egzistencijalni problemi, rat, nesreće, gubici dragih ljudi... U ovim kriznim momentima, ta osoba na razne načine pokušava da riješi probleme. Neki od tih načina su korisni (adaptivni), usmjereni na prevazilaženje prepreka i neprijatnih osjećanja, a neki štetni (maladaptivni), usmjereni na izbjegavanje suočavanja sa problemom i bjekstvo iz teške realnosti.

Ukoliko čovek ima problema sa samopoštovanjem ili je emocionalno i socijalno nezreo, verovatnije je da će izabrati manje korisne obrasce ponašanja (bježanje od problema pijenjem alkohola, uzimanjem droga i sl.). Kao posljedica nesigurnosti i emocionalne nestabilnosti, javlja se radoznalost za rizična ponašanja, a vremenom se formira navika ili naučeno ponašanje, te osoba situacije uvek „rješava“ uzimanjem droga ili slično.

U nastanku narkomanije i drugih bolesti zavisnosti, alkohola, kockanja i slično društveni činioci su mnogostruki i od izuzetnog su značaja. Kulturalni i društveni stavovi mogu biti takvi da deluju podsticajno, ili da, naprotiv, djeluju na smanjivanje upotrebe droga.

Od posebnog su značaja porodični odnosi. Mnoga socio-psihološka istraživanja ukazuju na postojanje porodičnih odnosa razorenih devijantnim ponašanjem ili psihopatologijom njenih članova. U takvim porodicama droga, alkohol, kocka i sl. može biti zaklon od ambicioznih, pretjerano strogih, neurotičnih, ili čak i teže psihički izmijenjenih roditelja. Iako to nije generalno pravilo, porodica npr. narkomana je vrlo često emotivno izmijenjena i deficitarna (nedostatak jednog od roditelja – „broken home“). U današnje vrijeme, porodični odnosi su u velikoj mjeri dehumanizovani i osiromašeni, jer su roditelji često više usmjereni na materijalna dobra, zaradu i sticanje ugleda, nego što pružaju emotivni i moralni oslonac svojoj djeci. Zbog emocionalne uskraćenosti maloljetnice osećaju veliku prazninu u svom duševnom životu, i u traganju za smislom postojanja i svojim identitetom, umjesto porodici, okreću se uličnim autoritetima, koji često mogu biti negativni heroji.

U mladosti, društvo (prijatelji, vršnjaci) je važan faktor u životu svakog pojedinca. Poistovećivanje sa grupom, njenim stavovima, normama ponašanja i izgledom, kao i osjećanje prihvaćenosti i pripadnosti karakterišu period adolescencije. Stoga je uticaj vršnjaka važan faktor u formiranju ličnosti i prilikom donošenja odluka svakog pojedinca. Kako osjećanje pripadnosti često na ovom

uzrastu uslovljava samopoštovanje, pojedinac je često sklon da nekritički prihvati mišljenje i ponašanja grupe.

Nadam se da će rezultati ovog istraživanja u Nikšiću podstaći nadležne državne organe da se podstakne i probudi njihova uloga koju imaju u društvu u cilju prevazilaženja ovih faktora rizika koji razaraju osnovne temelje porodice, roditeljstva i ličnosti maloljetnika. Roditeljstvo je najteže i najodgovornije zanimanje kod čovjeka.

L i t e r a t u r a

- Golubović, V. (2001), *Krvni delikti maloljetnika u Crnoj Gori*, Podgorica: Oktoih.
- Krivični zakon za Knjaževinu Crnu Goru*, Cetinje, 1906.
- McCold, P. i Watchel, T. (2003), Međunarodni institut za restorativnu praksu, „U potrazi za obrascem: Teorija Restorativnog prava“.
- Medaković, M. (1850), *Povjesnice Crne Gore od najranijih vremena do 1830. godine*, Zemun.
- Milić, S. (2010), „Suzbijanje kriminaliteta i evropske integracije“, Zbornik radova, Beograd: KPA.
- Nacrt zakona o maloljetničkom pravosuđu Crne Gore
- Stojanović, P. (1982), *Zakonik Vladike Petra I. i Danilov Zakonik*, istorijsko pravna studija, Cetinje.
- Šćepanović, M. (1972), *Organizacija i rad sudova u Crnoj Gori od kraja XV vijeka do kraja 1918. godine*, Pravni zbornik, Titograd, br. 3–4.
- UNICEF, Ministarstvo pravde Crne Gore, Prava djece u sukobu sa zakonom, Podgorica 2007.
- United Nations Guidelines for the Prevention of Juvenile Delinquency, Rezolucija Generalne skupštine broj 45/112, 1990.
- United Nations Rules for the Protection of Juveniles deprived of their Liberty, Rezolucija Generalne skupštine broj 45/113, 1990.
- United Nations Standard Minimum Rules for the Administration of Juvenile Justice, Rezolucija Generalne skupštine broj 40/33, 1985.
- Vujović, T. (2007), Strukturalne razlike između maloljetnih delinkvenata i adolescenata društveno prihvatljivog ponašanja o stavovima o percipiranom ponašanju kod roditelja, *Sociološka luča*, 1/2007.
- Vujović, T. (2009), *Od žrtve do delinkventa*, Filozofski fakultet Nikšić.
- Vulić-Prtorić, A. (2004), *Depresivnost u djece i adolescenata*, Naklada Slap.
- Žižak, A. (2007), Odsjek za poremećaje u ponašanju Edukacijsko-rehabilitacijskog sveučilišta u Zagrebu „Model izvansudske nagodbe u kaznenom postupku prema maloljetnicima i mlađim punoljetnicima“.